

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ У СТРУКТУРІ ПОЛІТОЛОГІЧНОГО І ПРАВОВОГО ЗНАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Досліджується інституціоналізація правової політології у структурі політологічного і правового знання в контексті євроінтеграції України. Об'єднання різних галузей наукового знання для вирішення як глобальних, так і локальних завдань у сучасній науці набуває все більшого поширення. Інтеграція політики і права в межах правової політології є відображенням об'єктивної взаємодії, розвитку і політики, і права в сучасному світі. Правова політологія має стати науковою основою розвитку політико-правової практики, успішного забезпечення та реалізації реформ в контексті євроінтеграції України.

Ключові слова: *правова політологія, правова політика, політологія, правознавство, євроінтеграція, закон.*

Yavir Vira. Institutionalization of legal political science in the structure of political and law sciences in the context of European integration of Ukraine

The article contains the analysis of institutionalization of legal political science in the structure of political and law sciences in the context of European integration of Ukraine. The association of various branches of scientific knowledge to solve both global and local problems in modern science is becoming more widespread. Integration of politics and law within legal political science is a reflection of objective interaction, development and politics, and law in the modern world. Legal political science should become the scientific basis for the development of political and legal practice, successful provision and implementation of reforms in the context of European integration of Ukraine.

Key words: *legal political science, political science, law science, eurointegration, law.*

Незважаючи на те, що становлення правової політології як окремої галузі науки розпочалося наприкінці 90-х – на початку 00-х років, потреба в інтеграції правового та політичного знання з метою осмислення співвідношення політики і права для пошуку оптимальних шляхів їх взаємодії в конкретній країні, підвищення їх ефективності в управлінні та регулюванні суспільних відносин, назріла вже давно. Найбільше вона обумовлена проведенням реформ в контексті євроінтеграції України. Почасти інституціоналізації правової політології як науково-пізнавальної системи в контексті інтеграції наукового знання перешкоджав активний процес диференціації та спеціалізації української науки загалом та її політичної й правової підсистем зокрема.

Диференціація і політичної, і правової науки стала закономірним наслідком стрімкого процесу збільшення кількості та ускладнення політичного та правового знання і завершилася високим рівнем спеціалізації кожної. В межах політології були концептуалізовані такі дисципліни, як політична філософія, порівняльна політологія, політологія міжнародних відносин, етнополітологія, партологія, кратологія, конфліктологія, державне управління, політична психологія та ін. Право спеціалізувалося за фундаментальними галузями, серед яких відокремлюють конституційне, цивільне, адміністративне, кримінальне, цивільно-процесуальне, кримінально-процесуальне право. В результаті такої глибокої диференціації та вузької спеціалізації політичної і правової сфер в науці поступово було втрачено розуміння єдності політики і права.

Якщо право регулює суспільні відносини, то політика передбачає мистецтво управління суспільними відносинами та державою. По суті, предмет один, немає протиставлення політики і права, вони однаково важливі і нерозривно діалектично поєдані в сфері управління суспільством і державою. Ю. Шемшученко, розмірковуючи над роллю права і закону в формуванні правової держави в Україні, вказує на недостатність закону як форми вираження права для регулювання суспільних відносин¹. Як зауважує О. Скакун, зміст зв'язку права і закону поля-

гає в тому, що закон як відображення державної волі має бути адекватним формулюванням права, яке об'єктивно виникає в суспільстві². Під відповідністю закону праву розуміється передусім «природне право» – мораль, свобода, справедливість, рівність, що слугує критерієм для оцінки діючого позитивного права – закону.

Ю. Шемшученко називає спірною думку про те, що характерною рисою правої держави є панування закону у всіх без винятку сферах суспільної діяльності, закликаючи уникати фетишизації закону, позаяк спроби все зарегулювати законами суперечать ідеї саморегулювання в умовах громадянського суспільства. Правове регулювання, на думку академіка, необхідне до тієї міри, до якої відповідає потребам гармонії інтересів суспільства, особи, послідовного впровадження у життя принципів соціальної справедливості, забезпечення громадської безпеки тощо³. Багато ж інших питань можуть успішно регулюватися і фактично регулюються не у правовому порядку – при чому, чим ширша сфера соціального життя, яка є вільною від нормативно-правового регулювання, тим міцніші устої правової держави.

Успішне функціонування будь-якої країни як правової держави неможливе без гармонійного поєднання, узгодженої взаємодії політики і права в управлінні державою і суспільством. Право реалізується через політику, а політика формується на засадах права. В демократичній, правовій державі політика не може бути неправовою, в її основі лежить людина та її інтереси. Не випадково, в Конституції України зазначається, що Україна є демократична, соціальна, правова держава (ст. 1), а людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3).

Будь-яка неправова політика втрачає легітимність. Під правовою політикою в широкому розумінні мається на увазі політика держави, заснована на праві. У вузькому розуміння правова політика означає державну політику в правовій сфері суспільного життя, метою якої є побудова громадянського

суспільства і правової держави, яка базується на принципах і нормах Конституції. Як і право, що вказує на нерозривний зв'язок права і політики, правова політика втілюється у законах, указах, постановах та інших нормативно-правових актах та в діяльності відповідних державних органів щодо їх реалізації.

Згідно з Ю. Шемшученком правова політика – це особлива форма державної політики, засіб юридичної легітимації, закріплення і здійснення політичного курсу країни, реформування різних галузей суспільного життя. Правова політика спрямована на створення ефективно діючого механізму правового регулювання суспільних відносин, найбільш повне забезпечення прав і свобод людини та громадянина, зміцнення дисципліни, законності й правопорядку, формування правової свідомості та правої культури населення⁴. Щоб бути легітимною (знаходити підтримку у суспільстві) та ефективною (досягати поставлених цілей), правова політика повинна базуватися на принципах соціальної обумовленості, наукової обґрунтованості, стабільності, демократичності й гуманності, справедливості, узгодженості інтересів особи і держави, пріоритеті прав людини, відповідності міжнародним стандартам, прозорості.

О. Скрипнюк, у свою чергу, вважає, що правова політика в демократичній правовій державі полягає в тому, що право не може слугувати досягненню політичних цілей. Вчений визначає правову політику як процес формування і здійснення за допомогою правових засобів, заснованих на праві ідей, принципів, програм, заходів щодо реалізації державної влади у різних сферах суспільства⁵. Правова політика за своєю суттю є концентрованим вираженням взаємодії, поєднання політики і права у регулюванні, управлінні державою та суспільними відносинами. Як слушно зауважує Н. Пархоменко, «постійний розвиток суспільних відносин вимагає відповідного удосконалення не лише окремих елементів правової системи, а й усіх елементів соціальної, економічної та політичної систем»⁶.

Це вкотре підтверджує нерозривний зв'язок політичної та правової систем, а також необхідність їх комплексного дослі-

дження в межах наукового стартапу, яким на сьогодні постає правова політологія. Як і кожен стартап – правова політологія, як молода, порівняно нещодавно створена наука (для наукової галузі 20 років – це не вік, максимум, чого можна досягти за цей час – навіть не визнання, а впізнаваності), формується на основі інноваційних підходів, почала виходити на науковий ринок і поки що володіє обмеженими науково-методологічними ресурсами, оскільки перебуває на стадії формування на базі двох усталених наук: правознавства та політології.

В широкому розумінні політика визначається як діяльність, сукупність засобів (інструментів) та методів для реалізації певних стратегічних інтересів задля досягнення визначених (суб'єктом політичного процесу) цілей в певному соціальному середовищі. Застосування права у державі та суспільстві також слугує досягненню певних цілей, реалізації цінностей. Так, Т. Тарахонич стверджує, що «правове регулювання, як і правозастосування, спрямоване на досягнення певних цілей, а саме впорядкування суспільних відносин»⁷. Правове регулювання – це впорядкування суспільних відносин, здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів. Правове регулювання здійснюється за допомогою тих правових засобів, які забезпечують його ефективність, гарантує доведення норм права до їх виконання і, щонайголовніше, має цілеспрямований характер – спрямоване на задоволення законних інтересів суб'єктів права. Сфера правового регулювання охоплює сукупність суспільних відносин, яку можна і необхідно впорядкувати за допомогою права і правових засобів. Мова йде про ті суспільні відносини, функціонування яких неможливе без застосування правових засобів, а саме – економічні, політичні, соціально-культурні відносини.

Якщо взяти за основу той факт, що політика є різновидом управління, здійснюваним владою для вдосконалення суспільних відносин, то цілі політичного управління великою мірою перетинаються з цілями правового регулювання. Політичне управління визначається як цілеспрямований вплив людей і владних структур на суспільство в цілому або на окремі його

сфери з метою їх оптимізації (впорядкування, вдосконалення і розвитку) та досягнення певних цілей⁸. Серед основних цілей політичного управління В. Горбатенко та О. Бабкіна визначають реалізацію інтересів певних політичних сил і соціальних груп; регулювання суспільних відносин і суперечливих інтересів різних соціальних груп; захист державних інтересів на міжнародній арені; вироблення оптимальних форм організації та стимулювання діяльності людей; регулювання економічної діяльності; стимулювання науково-технічного прогресу; забезпечення стабільності та правопорядку.

Що ж стосується правового регулювання, то Н. Оніщенко, в свою чергу, стверджує, що основним «покликанням, «місією» права взагалі, його «конструктивним» навантаженням зокрема, сьогодні, насамперед, є досягнення соціальної стабільності в суспільстві. Саме ця правова категорія найбільш пов'язана із реалізацією завдань соціального розвитку, відображає стан і умови функціонування сучасного суспільства в цілому»⁹. На думку вченої, право пов'язане з глибинними потребами й інтересами людей щодо упорядкування громадського та приватного життя відповідно до їх загальної волі. Тому воно повинно передбачати гарантії прав та свобод особистості, гуманізм, соціальну справедливість — від особливостей правового регулювання залежатиме виконання демократичною державою ролі нейтралізатора соціальної напруженості, гострих соціальних конфліктів тощо. Н. Оніщенко переконана, що якщо право не виконує цих завдань, не «справляється» з цією місією, його настанови підлягають переосмисленню і перегляду.

Цілі, завдання та функції права і політики, правового регулювання та політичного управління мають досить обширний спільний сегмент, позаяк реалізуються в одній і тій же державі та суспільстві. Політика і право є самодостатніми соціальними явищами, які мають власні сфери реалізації, але при цьому виконують як спільні функції, так і свої окремі особливі, специфічні завдання. Як і політологи політику, так і правники розглядають право в аспекті його ефективності і результатив-

ності, що висвітлює головну якість права – здатність реально впливати на діяльність та поведінку людей, а через це – сприяти прогресивним змінам у суспільстві.

На взаємозв'язку права і політики наголошує О. Скрипнюк, називаючи їх взаємозалежними та взаємодіючими феноменами: «особливість взаємозв'язку права і політики полягає в тому, що вони покликані забезпечити раціональні, науково обґрунтовані й стабільні принципи взаємовідносин громадян у суспільстві, гарантувати їм реальне здійснення прав і свобод»¹⁰. Проблему співвідношення права і політики вчений розглядає наступним чином: 1) політика і право мають глибокі і нерозривні взаємозв'язки, вони тісно пов'язані з державою та її функціонуванням; 2) право існує в оточенні різних соціальних явищ, які впливають на нього і зазнають його впливу – до таких явищ належить і політика; 3) взаємини права і політики двосторонні: політика через державу санкціонує й конструює систему права, робить її публічною, загальнообов'язковою, загальною, – з іншого боку сама держава підтримується і забезпечується правом; 4) поняття права в собі містить ядро загальнолюдських цінностей, інтегрованих в історичному і культурному розвитку народу та орієнтири і принципи для політики; 5) основою функціонування права і політики є ціннісні орієнтації, які відображають інтереси і потреби соціальних суб'єктів. Політика не може існувати без права: шляхом прийняття нормативних актів реалізується державна політика в усіх її проявах, включаючи міжнародну. Право є однією із основних форм реалізації політики, запорукою її легітимності, законності та відповідності загальнолюдським цінностям.

Незважаючи на усвідомлення та аналіз взаємозв'язку права та політики в працях правників, як зазначає А. Сотник, у сучасній політичній і юридичній науці практично відсутнє теоретичне осмислення впливу політичних процесів на становлення та розвиток правової системи. З огляду на характер перебігу нинішніх суспільно-політичних процесів, зокрема в Україні, актуальним є дослідження проблем розвитку правової системи з урахуванням впливу політичних чинників¹¹. Наразі

політичне та правове знання, незважаючи на спорадичні спроби поєднання, що призвело до формування принципово нового феномена – політико-правового знання, але лише в окремих, вузьких сферах, наприклад, політична психологія права, політична соціологія права, – аналізується та акумулюється окремими галузями науки. А це, в свою чергу, унеможливорює комплексне, всебічне дослідження складних політико-правових проблем, яке б базувалося на системному підході, розглядало взаємозв'язки політичної і правової сфер, вплив політичних чинників на процес правотворення та правозастосування і правових на процес формування політики в різних сферах життя.

Під час аналізу підвалин правової політології як науково-пізнавальної системи слід неодмінно згадати, що розвиток науки відбувається шляхом діалектичної взаємодії двох протилежних процесів – диференціації (поглиблення спеціалізації та виокремлення нових наукових дисциплін) і інтеграції (синтез знання, об'єднання окремих галузей наукового знання). Правова політологія як науково-пізнавальна система і дослідницька парадигма пропонує шляхи усунення прогалин дослідження взаємовпливу політики і права в межах цих окремих галузей, формуючи якісно новий рівень інтеграції наукового політико-правового знання. Потенціал правової політології в осмисленні сутності політики і права в умовах нових викликів розвитку держави і суспільства, насамперед в країнах перехідного типу, невичерпний.

Якщо вивчення взаємодії, взаємовпливу політики і права окремо в межах правознавства та політології дає можливість для обмеженого спорадичного та ситуативного використання однією наукою знань, отриманих іншою, то правова політологія постає своєрідним комплексним кумулятивним майданчиком, напрацьовуючи власну науково-методологічну базу та категоріальний апарат, яка найбільше відповідає об'єкту дослідження – політико-правової сфери. Слід неодмінно наголосити на кумулятивному ефекті (ефект Монро – підсилення дії вибуху шляхом його концентрації в заданому напрямку)¹² пра-

вової політології у дослідженні політико-правових явищ, оскільки правознавство та політологія, інтегровані в межах однієї науково-пізнавальної системи, підсилюють дієвість та ефективність один одного у дослідженні кожного конкретного феномена.

Кумулятивний ефект досить широко використовується з дослідницькою метою в сферах далеких, від його винайдення – в гірничій та військових справах, а саме: в економіці, енергозбереженні, управлінні, оскільки дозволяє досягти зростання ефективності задіяних різнопланових засобів в геометричній прогресії. Тому І. Кресіна та А. Сотник справедливо вважають, що правова політологія виявляє принципово нові можливості для осмислення політики і права, базуючись на природно-правовому та ціннісно-нормативному підході. Вона вибудовує новий алгоритм розуміння політики як діяльності заснованої на принципах права, які є її універсальними вимірами¹³.

Поява правової політології є науковою відповіддю на сучасний запит суспільства та демократичної, правової держави, в якій людина та її інтереси є головною цінністю. Надалі проводити пошук рішень актуальних проблем, відповідей на виклики політико-правової сфери вже неможливо без тісної взаємодії права та політології, без синтезу напрацьованих ними ідей і методів. Творення правової політології як науково-пізнавальної системи і дослідницької парадигми в контексті інтеграції наукового знання є підтвердженням того, що розвиток науки є складним, комплексним діалектичним процесом, в якому диференціація супроводжується інтеграцією, відбувається взаємопроникнення і об'єднання в єдине ціле найрізноманітніших напрямків наукового пізнання, взаємодія різноманітних методів, теорій, ідей.

Інтеграція політики і права в межах правової політології є відображенням об'єктивної взаємодії, розвитку і політики, і права в сучасному світі. Не випадково, Л. Броннікова називає розвиток науки надзвичайно складним процесом, який можна порівняти зі зростанням живого організму з огляду на те, що

процеси диференціації, спеціалізації, аналізу чергуються з кооперацією, синтезом¹⁴. За словами вченої, створення нових наукових напрямків, окремих наук відбувається одночасно зі «стиранням» різких граней, що розділяють різні галузі науки, з утворенням інтегруючих галузей науки, взаємним обміном методами, принципами, поняттями. Завданням сучасної науки є полідисциплінарний синтез, нова єдність наукового знання, яка визначається актуальними запитамі суспільства, серед яких запит також на правову політологію. Поява і розвиток цієї науки підтверджує одну із закономірностей історичного розвитку науки – нерозривної діалектичної єдності процесів диференціації та інтеграції.

Правова політологія, інституціоналізуючись на стику політології та правознавства, дає змогу відкривати нові наукові горизонти, помічати та виокремлювати нові дослідницькі проблеми та питання, вирішення яких сприятиме оптимізації, підвищенню ефективності політико-правових процесів в Україні, вдосконаленню законодавства, забезпеченню стабільності державотворення в Україні. Правова політологія має стати науковою основою розвитку політико-правової практики, успішного забезпечення та реалізації реформ в контексті євроінтеграції України. У лютому 2019 року до Конституції України були внесені зміни щодо стратегічного курсу на членство в Євросоюзі та НАТО, що вимагає розробки адекватного законодавчого забезпечення обраного курсу. Це обумовлює потребу в науковому осмисленні євроатлантичного вектора інтеграції України саме з урахуванням взаємодії політики і права.

1. Шемшученко Ю. С. Україна: проблеми формування правової держави. *Правова держава*. 1992. Вип. 1. С. 7. 2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. URL: https://pidruchniki.com/1200022743094/pravo/spivvidnoshennya_prava_zakonu. 3. Шемшученко Ю. С. Цит. праця. С. 8. 4. Шемшученко Ю. С. Правова політика. *Юридична енциклопедія*. в 6 т. Т. 5. URL: http://leksika.com.ua/13910519/legal/pravova_politika. 5. Скрипнюк О. В. Право і політика: проблеми конфлікту і консенсусу. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 166. 6. Пархоменко Н. М. Теоретичні та практичні аспекти правового регулювання в Україні. *Правова держава*.

ва. 2019. Вип. 30. С. 31. **7.** Тарахонич Т. І. Метод моделювання як засіб оптимізації правового регулювання. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 53. **8.** Горбатенко В. П., Бабкіна О. В. Політичне управління та його соціотехніка. *Політологія: підручник*. Київ: ВЦ «Академія», 2003. 528 с. **9.** Оніщенко Н. М. Правовий і суспільний прогрес: взаємозумовленість і взаємовідповідність. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 83. **10.** Скрипнюк О. В. Цит. праця. С. 165. **11.** Сотник А. Л. Евристичний потенціал правової політології в осмисленні політико-правової дійсності. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 261. **12.** Минаков В. Ф., Минакова Т. Е. Математическая модель кумулятивного эффекта энергосбережения. *Известия высших учебных заведений. Серия. Электромеханика*. 2013. № 1. С. 197 – 199. **13.** Кресіна І. О., Сотник А. Л. Правова політологія: проблеми наукової інституціоналізації. *Правова держава*. 2014. Вип. 25. С. 297. **14.** Броннікова Л. В. Постнекласична наука: новий тип виробництва знання. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія*. Серія. Філософія. 2015. Вип. 250. С. 30.

***Yavir Vira*. Institutionalization of legal political science in the structure of political and law sciences in the context of European integration of Ukraine**

The article contains the analysis of institutionalization of legal political science in the structure of political and law sciences in the context of European integration of Ukraine.

Despite the fact that the formation of legal political science as a separate branch of science began in the late 90's., the need for the integration of legal and political knowledge in order to understand the relationship between politics and law to find the best ways to interact in a particular country, increase their effectiveness in the management and regulation of social relations, has been emerged long ago. It is mostly due to the implementation of reforms in the context of European integration of Ukraine.

Differentiation of both political and legal science has become a logical consequence of the rapid process of increasing the number and complexity of political and legal knowledge and culminating in a high level of specialization of each.

If the law regulates social relations, then the policy involves the art of managing public relations and the state. In fact, the subject is one, there is no opposition between politics and law, they are equally important and inextricably dialectically connected in the field of management of society and the state. Successful functioning of any country as a rule of law is impossible without a harmonious combination, coherent interaction of politics and law in the management of the state and society. Law is realized through politics, and politics is formed on the principles of law. In a

democratic, law-governed state, politics cannot be illegal, it is based on a person and his interests.

Any illegal policy loses legitimacy. Under the rule of law in the broad sense means the policy of the state, based on the law. In the narrow sense, legal policy means state policy in the legal sphere of public life whose purpose is to build a civil society and a rule of law based on the principles and norms of the Constitution. As well as the law, which indicates the inextricable link between law and politics, legal policy is embodied in laws, decrees and other normative legal acts and in the activity of the relevant state bodies for their implementation. To be legitimate (to find support in society) and to be effective (to achieve the set goals), legal policy should be based on the principles of social conditioning, scientific validity, stability, democracy and humanity, justice, coherence of the interests of the individual and the state, human rights priorities, compliance with international standards, transparency.

Goals, objectives and functions of law and politics, legal regulation and political management have a fairly large common segment, because they are realized in the same state and society. Politics and law are self-sufficient social phenomena that have their own realms of implementation, but perform both common functions and their own specific, specific tasks. Like politicians – the politics, both lawyers consider the law in terms of its effectiveness, which highlights the main quality of law – the ability to really influence the activities and behavior of people, and because of this – contribute to progressive changes in society.

Currently, political and legal knowledge, in spite of the sporadic attempts to combine, which led to the formation of a fundamentally new phenomenon but only in isolated, narrow spheres, for example, political psychology of law, political sociology of law, – still is analyzed and accumulates by separate branches of science. And this, in turn, makes it impossible to carry out a comprehensive, study of complex political and legal problems, which would be based on a systematic approach, and examined the interrelations between the political and legal spheres, the influence of political factors on the process of law and on the legal process of policy formation in different spheres of life.

The association of various branches of scientific knowledge to solve both global and local problems in modern science is becoming more widespread. Integration of politics and law within legal political science is a reflection of objective interaction, development and politics, and law in the modern world. Legal political science should become the scientific basis for the development of political and legal practice, successful provision and implementation of reforms in the context of European integration of Ukraine.

Key words: legal political science, political science, law science, eurointegration, law.